

УДК 332.1

Пилипенко Вячеслав Валентинович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Сумський національний аграрний університет*

Пилипенко Вячеслав Валентинович

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и предпринимательства
Сумский национальный аграрный университет*

Pylypenko Viacheslav

*PhD in Economics, Associate Professor
Sumy National Agrarian University
ORCID: 0000-0001-5995-013X*

Гриценко Оксана Олексіївна

*магістрантка
Сумського національного аграрного університету*

Гриценко Оксана Алексеевна

*магистрантка
Сумского национального аграрного университета*

Hrytsenko Oksana

*Undergraduate of the
Sumy National Agrarian University*

Шкондик Катерина Миколаївна

*магістрантка
Сумського національного аграрного університету*

Шкондык Екатерина Николаевна

*магистрантка
Сумского национального аграрного университета*

Shkondyk Kateryna

*Undergraduate of the
Sumy National Agrarian University*

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З ТОЧКИ ЗОРУ ЇХ МЕШКАНЦІВ
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ
ИХ ЖИТЕЛЕЙ
MAIN DIRECTIONS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF
TERRITORIAL COMMUNITIES FROM THE POINT OF VIEW OF
THEIR RESIDENTS**

Анотація. В статті проаналізовано основні напрями соціально-економічного розвитку територіальних громад з точки зору їх мешканців. Проведення соціологічного дослідження, визначення думки мешканців громади щодо проблем та перспектив поступального розвитку сільської території, з врахуванням впливу демографічних, гендерних та соціально-економічних чинників, є сучасним методом максимального залучення громадськості у стратегічне планування розвитку території, підвищення ініціативності та покращення діалогу між владою та громадою. На основі аналізу даних, отриманих в результаті соціологічного опитування мешканців територіальної громади, з'ясовано, що найбільші проблеми, які турбують мешканців – економічного характеру: високий рівень безробіття, низький рівень доходів. На другому місці виявилися проблеми, пов'язані із нерозвиненістю та незадовільним станом об'єктів інфраструктури. На третьому місці респонденти поставили відсутність умов для самореалізації та недостатню активність і підприємливість мешканців. Питання соціального плану (освіта, медичне обслуговування, торгівля та побутовий сервіс) відійшли на задній план. При оцінці головного

ресурсу розвитку громади домінують чинники, пов'язані із екзогенними чинниками – наявність природних ресурсів, прогресивна влада, і лише один з дев'яти вважає таким підприємливість мешканців. При розробці стратегії соціально-економічного розвитку громади більшість опитаних надає перевагу проектам економічного характеру над проектами соціально-культурного спрямування. Незважаючи на те, що більша частина мешканців песимістично оцінюють перспективи реалізації проектів розвитку громади, абсолютна більшість готова приймати особисту участь у реалізації завдань розвитку громади. Найважливішим напрямом з яких є розвиток підприємницького середовища, підтримка малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: *територіальні громади, малий та середній бізнес, підприємництво, стратегія соціально-економічного розвитку територіальних громад.*

Аннотація. *В статье проанализированы основные направления социально-экономического развития территориальных общин с точки зрения их обитателей. Проведение социологического исследования, определение мнения жителей общества о проблемах и перспективах поступательного развития сельской территории, с учетом влияния демографических, гендерных и социально-экономических факторов, является современным методом максимального вовлечения общественности в стратегическое планирование развития территории, повышение инициативности и улучшение диалога между властью и общиной. На основе анализа данных, полученных в результате социологического опроса жителей территориального общества, выяснено, что самые большие проблемы, которые беспокоят жителей – экономического характера: высокий уровень безработицы, низкий уровень доходов. На втором месте оказались проблемы, связанные с неразвитостью и состоянием объектов инфраструктуры. На третьем*

месте респонденты поставили отсутствие условий самореализации и недостаточную активность, а также предприимчивость жителей. Вопросы социального плана (образование, медицинское обслуживание, торговля и бытовой сервис) отошли на задний план. При оценке главного ресурса развития общества доминируют факторы, связанные с экзогенными факторами – наличие природных ресурсов, прогрессивная власть, и только один из девяти считает таким предприимчивость жителей. При разработке стратегии социально-экономического развития общины большинство опрошенных предпочитает проекты экономического характера над проектами социально-культурного направления. Несмотря на то, что большинство жителей пессимистично оценивают перспективы реализации проектов развития общины, абсолютное большинство готово принимать непосредственное участие в реализации задач развития общины. Важнейшим направлением является развитие предпринимательской среды, поддержка малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: *территориальные общины, малый и средний бизнес, предпринимательство, стратегия социально-экономического развития территориальных общин.*

Summary. *The article analyzes the main directions of socio-economic development of territorial communities from the point of view of their inhabitants. Conducting a sociological survey, determining the opinion of community residents on the problems and prospects of sustainable rural development, taking into account the influence of demographic, gender and socio-economic factors, is a modern method of public involvement in strategic planning, increasing initiative and improving dialogue between government and community. Based on the analysis of the data obtained from the sociological survey of the residents of the territorial community, it was found that the biggest problems that concern the residents are economic: high unemployment, low income. In second place were problems related to underdevelopment and unsatisfactory condition of*

infrastructure. In third place, respondents put the lack of conditions for self-realization and lack of activity and entrepreneurship of residents. Issues of the social plan (education, health care, trade and consumer services) have receded into the background. The assessment of the main resource of community development is dominated by factors related to exogenous factors - the availability of natural resources, progressive government, and only one in nine believes that the entrepreneurship of residents. When developing a strategy for socio-economic development of the community, the majority of respondents prefer projects of an economic nature over projects of socio-cultural orientation. Despite the fact that the majority of residents are pessimistic about the prospects of community development projects, the vast majority are ready to take personal part in the implementation of community development tasks. The most important areas of which are the development of the business environment, support for small and medium-sized businesses.

Key words: *territorial communities, small and medium business, entrepreneurship, strategy of social and economic development of territorial communities*

Постановка проблеми. Гармонійний розвиток сільських територій передбачає скоординований та пропорційний розвиток трьох основних складових сфер сільського життя – економічного, соціального та екологічного, що потребує вирішення цілого комплексу проблем. І найкраще розібратися із пріоритетністю вирішення цих проблем може саме місцеве населення та органи місцевого самоврядування, які мають для цього відповідні повноваження та ресурси.

Адміністративно-територіальна реформа та процеси децентралізації, розпочалися в Україні з 2014 року після прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [1], Законів України «Про співробітництво територіальних громад» [2], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3] та ін., а також внесення

відповідних змін до Бюджетного та Податкового кодексів в частині перерозподілу фінансових потоків між центром та місцевими органами влади. Проте, значна частина керівництва місцевих громад (в першу чергу розташованих на сільських територіях) виявилася не зовсім готовою до таких перетворень, оскільки виконання вказівок згори і прийняття відповідальності за свої рішення вимагають зовсім інших підходів до прийняття управлінських рішень. Сьогодні надзвичайно важливим стало визначити стратегічні напрями розвитку громади з урахуванням думки місцевих мешканців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам збалансованого розвитку сільських територій в світі, а також в Україні в контексті реалізації процесів децентралізації та адміністративно-територіальної реформи присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних науковців: F. Vacharel [4], Т. Гоголь [5], І. Горбачова [6], Т. Заяць [7], М. Малік [8], В. Медвідь [9], Е. Niedzielski [10], О. Прокопчук [6], В. Пулім [8], М. Стегней [11], А. China [4], М. Тимошенко [12], В. Чемерис [13], та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз головних чинників соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад з точки зору місцевих мешканців.

Виклад основного матеріалу. За час з початку старту адміністративно-територіальної реформи в Україні створено станом на 07.10.2021 року 1470 територіальних громад, з яких 410 створено в містах, 433 селищних та 627 сільських. Після проведення укрупнення районів в Україні налічується 136 районів. 99,9% об'єктів спільної власності громад району перейшли до комунальної власності громад [14].

Досвід країн ЄС свідчить, що лише спираючись на власні сили, місцеві громади можуть забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток. За час проведення децентралізації відбувається процес

поступового зростання частки власних доходів місцевих бюджетів в ВВП України (рис. 1).

Рис. 1. Частка власних доходів місцевих бюджетів у ВВП, у %

Джерело: [14]

Поступовий розвиток сільських територій потребує мінімізації ризиків стримування їхнього соціально-економічного розвитку, що має здійснюватися в тісній взаємодії центральної, регіональної та місцевої влади за прерогативи забезпечення інтересів локальних територіальних громад, активній підтримці самоорганізаційних засад, інститутів місцевої демократії [7] та максимальним залученням громадян до вирішення проблем громади і реалізації рішень.

Проведення соціологічного дослідження, визначення думки мешканців громади щодо проблем та перспектив поступального розвитку сільської території, з врахуванням впливу демографічних, гендерних та соціально-економічних чинників, є сучасним методом максимального залучення громадськості у стратегічне планування розвитку території, підвищення ініціативності та покращення діалогу між владою та громадою.

Головною рушійною силою продовження реформи децентралізації та забезпечення стійкого місцевого економічного розвитку має стати стратегічно спланований процес. Планування місцевого економічного розвитку повинно ґрунтуватись на розумінні місцевих політичних, екологічних, демографічних, соціально-економічних чинників, врахуванні конкурентних переваг місцевості, максимального залучення всіх

зацікавлених сторін (врахування різноманітних інтересів і поглядів усього населення території). Необхідно зазначити, що вивчення думки громадськості в місцевому економічному розвитку є надзвичайно цінною інформацією, яка дозволяє місцевій владі, інвесторам, міжнародним організаціям та іншим зацікавленим сторонам приймати адекватні, обгрунтовані рішення.

Аналіз результатів соціологічного опитування, проведеного в Зноб-Новгородській територіальній громаді показав, що найбільші проблеми, які турбують мешканців – економічного характеру: високий рівень безробіття, низький рівень доходів. На другому місці виявилися проблеми, пов'язані із нерозвиненістю та незадовільним станом об'єктів інфраструктури. На третьому місці респонденти поставили відсутність умов для самореалізації та недостатню активність і підприємливість мешканців. Питання соціального плану (освіта, медичне обслуговування, торгівля та побутовий сервіс) відійшли на задній план [9].

При оцінці головного ресурсу розвитку громади домінують чинники, пов'язані із екзогенними чинниками – наявність природних ресурсів, прогресивна влада, і лише один з дев'яти вважає таким підприємливість мешканців. Важливість розвитку підприємництва зумовлена не лише тим, що воно дозволяє вирішувати економічні проблеми, а й тим, що саме місцеві підприємці здатні вирішувати численні соціальні проблеми місцевих громад [15; 16]. Безумовно, основними платниками місцевих податків є сільськогосподарські підприємства, завдання яких підтримувати високу конкурентоздатність та ефективність виробництва, що забезпечує робочі місця та належний рівень доходів [17]. Але з точки зору мешканців місцеві підприємства є головним ресурсом громади лише у 12,1% [9, с. 136].

При розробці стратегії соціально-економічного розвитку громади більшість опитаних надає перевагу проектам економічного характеру – 71,0% над проектами соціально-культурного спрямування – 43,1% [9, с.

137]. Серед економічних проектів майже 80% підтримують створення переробних підприємств та молочного кооперативу, що є цілком логічним.

Важливим фактором успішного соціально-економічного розвитку громади є віра в успіх та готовність активно йому сприяти. Незважаючи на те, що більша частина мешканців (59,1%) песимістично оцінюють перспективи реалізації проектів розвитку громади, 81% готові приймати особисту участь у реалізації завдань розвитку громади [9, с. 138].

Дані результати опитування свідчать, на нашу думку, про пріоритетність підтримки розвитку малого та середнього бізнесу на території місцевих громад з можливістю надання певних пільг та преференцій: надання приміщень, пільги в оподаткуванні в перші роки створення, консультаційна та інформаційна підтримка та ін.

Децентралізація дає можливість в результаті перенесення владних повноважень на місцевий рівень значно скоротити час та спростити процедуру створення власного бізнесу, що зумовлює перспективність розвитку малого та середнього бізнесу в місцевих громадах, а не лише у великих містах.

Висновки. Адміністративно-територіальна реформа та децентралізація управління зумовили необхідність розробки стратегічних напрямів розвитку новостворених територіальних громад, найважливішими з яких є розвиток підприємницького середовища, підтримка малого та середнього бізнесу. Це дозволяє вирішувати не лише економічні проблеми громади у вигляді зростання податкових надходжень та створення додаткових робочих місць, а численні питання соціального характеру. Незважаючи на домінуючі песимістичні настрої серед місцевих мешканців, абсолютна більшість готова приймати активну участь у реалізації проектів соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Література

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
2. Про співробітництво територіальних громад. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 34. Ст. 1167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 13. Ст. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
4. Fatima Bacharel, Andreea China. A new pathway is emerging for the prosperous future of rural areas. *TerritoriALL*. 2020. Vol 3. P. 12-15. URL: <https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/TerritoriALL%20vol%203.pdf>
5. Гоголь Т.В. Багатофункціональний розвиток сільських територій – стратегічна мета державної регіональної політики. *Державне управління: теорія і практика*. 2011. № 1. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Gogol.pdf>
6. Прокопчук О., Горбачова І. Система інституційно-інвестиційної підтримки розвитку сільських територій у США. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 2. P. 115-128. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/173/157>
7. Заяць Т.А. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. *Demography and Social Economy*. 2017. № 3 (31). P. 48-60. URL: <https://dse.org.ua/archive/31/4.pdf>
8. Малік М.Й., Пулім В.А. Концептуальні засади розвитку сільських територій. URL: <http://vadyba.asu.lt/8/156.pdf>.

9. Medvid V., Pylypenko V., Pylypenko N., Ustik T., Volchenko N., & Vashchenko M. Factors of rural development in the context of decentralisation: empirical research. *Economic Annals-XXI*. 2019. No. 177(5-6). P. 126-140. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V177-11>
10. Niedzielski, E. Functions of rural areas and their development. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Problems of Agricultural Economics*. 2015. No. 343(2). P. 84-93. URL: <http://www.zer.waw.pl/FUNCTIONS-OF-RURAL-AREAS-AND-THEIR-DEVELOPMENT,83305,0,2.html>; doi: <https://doi.org/10.5604/00441600.1152187>
11. Стегней М.І. Сталий розвиток сільських територій в умовах децентралізації: від теорії до практики. Миколаїв: ФОП Швець В.Д., 2014. 484 с.
12. Тимошенко М. Ідентифікація проблем і перспективи розвитку соціальної інфраструктури сільських територій України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 2. P. 129-143. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/174/158>
13. Чемерис В., Душка В., Максим В., Соломонко Д. Бізнес-модель розвитку сільських територій України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2019. Vol. 5. No. 1. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/228>
14. Моніторинг процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування (станом на 07.10. 2021). URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/monitoryng-reformy-miszczewogo-samovryaduvannya-ta-terytorialnoyi-organizacziyi-vlady-stanom-na-1-zhovtnya-2021r..pdf>
15. Пилипенко Н., Карпець О. Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. №3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/89.pdf; doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.3.87>

16. Pylypenko N., Karpets O. Empirical analysis of social entrepreneurship development in communities based on behavioral theory. *International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. 2021. №8. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-8-7511>
17. Pylypenko N., Klietsova N., & Stoianenko I. An empirical analysis of competitiveness factors of the region's agrarian sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. No. 5 December. P. 128-135. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-128-135>

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014) The concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 333-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (accessed: 23.12.2021)
2. Pro spivrobotnyctvo terytorialnykh ghromad. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady (VVR). 2014. No. 34. St. 1167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> accessed: 23.12.2021)
3. Pro dobroviljne ob'jednannja terytorialnykh ghromad. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady (VVR). 2015. No. 13. St. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> accessed: 23.12.2021)
4. Bacharel, Fatima, China, Andreea. (2020) A new pathway is emerging for the prosperous future of rural areas. *TerritoriALL*. Vol. 3. P. 12-15. URL: <https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/TerritoriALL%20vol%203.pdf> (accessed: 17.12.2021)
5. Gogol, T. V. (2011) Multifunction development of rural territories is a strategic purpose of public regional policy. *Derzhavne Upravlinnya: Teoriia i Praktyka*. Vol 1. P. 1-10. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Gogol.pdf> (accessed: 23.09.2021)

6. Prokopchuk, O. and Gorbachova, I. (2018) System of institutional and investment support of rural areas development in the USA. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. Vol. 4. No. 2. P. 115-128. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/173/157> (accessed: 16.11.2021)
7. Zaiats, T. A. (2017) Development of Rural Settlements of Ukrainian Conditions of Decentralization: Opportunities and Risks. *Demography and Social Economy*. No. 31(3). P. 48-60. URL: <https://dse.org.ua/arhcive/31/4.pdf> (accessed: 06.12.2021)
8. Malik, M. and Pulim, V. The conceptual foundations of the rural area development. URL: <http://vadyba.asu.lt/8/156.pdf>. (accessed: 03.01.2022)
9. Medvid, V., Pylypenko, V., Pylypenko, N., Ustik, T., Volchenko, N., & Vashchenko, M. (2019) Factors of rural development in the context of decentralisation: empirical research. *Economic Annals-XXI*. No. 177(5-6). P. 126-140. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V177-11> (accessed: 21.11.2021)
10. Niedzielski, E. (2015) Functions of rural areas and their development. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Problems of Agricultural Economics*. No. 343(2). P. 84-93. URL: <http://www.zer.waw.pl/FUNCTIONS-OF-RURAL-AREAS-AND-THEIR-DEVELOPMENT,83305,0,2.html>; doi: <https://doi.org/10.5604/00441600.1152187> (accessed: 23.12.2021)
11. Stegney, M. I. (2014) Sustainable development of rural territories under decentralization: from theory to practice. Nikolaev: FOP Shvets V. D. 484 s.
12. Tymoshenko, M. (2018) Identification of problems and prospects for development of social infrastructure of rural territories of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. Vol. 4. No. 2. P. 129-143. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/174/158> (accessed: 11.11.2021)
13. Chemerys, V., Dushka, V., Maksym, V. and Solomonko, D. (2019) Business-model of rural areas development in Ukraine. *Agricultural and*

- Resource Economics: International Scientific E-Journal*. Vol. 5. No. 1.
URL: <https://are-journal.com/are/article/view/228> (accessed: 23.11.2021)
14. Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Community of Ukraine (2021). Monitoring of the process of decentralization and reform of local self-government. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/monitoryng-reformy-miscevogo-samovryaduvannya-ta-terytorialnoyi-organizacziyi-vlady-stanom-na-1-zhovtnya-2021r..pdf> (accessed: 12.01.2022)
15. Pylypenko, N., Karpets, O. (2021) Theoretical aspects of social entrepreneurship in modern conditions. *Efektivna ekonomika*. Vol. 3. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/89.pdf; doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.3.87> (accessed: 14.12.2021)
16. Pylypenko, N., Karpets, O. (2021) Empirical analysis of social entrepreneurship development in communities based on behavioral theory. *International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. Vol. 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-8-7511> (accessed: 14.12.2021)
17. Pylypenko, N., Klietsova, N. & Stoianenko, I. (2019) An empirical analysis of competitiveness factors of the region's agrarian sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5. No. 5 December. P. 128-135. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-128-135> (accessed: 13.12.2021)